

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ
(51) إِذْ قَالَ لِأَيُّهُ وَ قَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي
أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ (52) قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا
عَابِدِينَ (53) قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ فِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ (54) قَالُوا أَ جِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنْ
الضَّالِّينَ (55) قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ
الْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَ أَنَا عَلَى ذَلِكُمْ مِنَ
الشَّاهِدِينَ (56) وَ تَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ
تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ (57) فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ
لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ (58) قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِإِلَهِنَا
إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ (59) قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ
يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ (60) قَالُوا فَاتُّوا بِهِ عَلَى أَعْيُنِ

النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ (61) قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا
بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ (62) قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا
فَأَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (63) فَرَجَعُوا إِلَى
أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ (64) ثُمَّ
نَكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَؤُلَاءِ
يَنْطِقُونَ (65) قَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا
يَنْفَعُكُمْ شَيْئاً وَ لَا يَضُرُّكُمْ (66) أَفْ لَكُمْ وَ لِمَا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (67) قَالُوا حَرِّقُوهُ
وَ انصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ (68) قُلْنَا يَا نَارُ
كُونِي بَرْدًا وَ سَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (69) وَ أَرَادُوا بِهِ
كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ (70) وَ نَجَّيْنَاهُ وَ لُوطًا
إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ (71) وَ

نَجَّيْنَاهُ وَ لُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا
 لِلْعَالَمِينَ (71) وَ هَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ نَافِلَةً
 وَ كُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ (72) وَ جَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً
 يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَ أَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَ إِقَامَ
 الصَّلَاةِ وَ إِيْتَاءَ الزَّكَاةِ وَ كَانُوا لَنَا عَابِدِينَ (73) وَ
 لُوطًا أَتَيْنَاهُ حُكْمًا وَ عِلْمًا وَ نَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي
 كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ
 فَاسِقِينَ (74) وَ أَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنْ
 الصَّالِحِينَ (75)

We bestowed aforetime on Abraham his rectitude of conduct,
 and well were We acquainted with him. Behold! He said to his
 father and his people, "What are these images, to which ye are
 (so assiduously) devoted?" They said, "We found our fathers
 worshipping them." He said, "Indeed ye have been in manifest
 error - ye and your fathers." They said, "Have you brought us the
 truth, or are you one of those who jest?" He said, "Nay, your

~~~~~

Lord is the Lord of the heavens and the earth, He who created them (from nothing) : and I am a witness to this (truth). "And by Allah, I have a plan for your idols - after ye go away and turn your backs" So he broke them to pieces, (all) but the biggest of them, that they might turn (and address themselves) to it. They said, "Who has done this to our gods? He must indeed be one of the unjust one. They said, "We heard a youth talk of them: He is called Abraham." They said, "Then bring him before the eyes of the people, that they may bear witness." They said, "Art thou the one that did this with our gods, O Abraham?" He said: "Nay, this was done by this the biggest one! Ask them, if they can speak intelligently!" So they turned to themselves and said, "Surely ye are the ones in the wrong!" Then were they confounded with shame: (they said), "Thou knowest full well that these (idols) do not speak!" (Abraham) said, "Do ye then worship, besides Allah, things that can neither be of any good to you nor do you harm? "Fie upon you, and upon the things that ye worship besides Allah! Have ye no sense?" They said, "Burn him and protect your gods, if ye do (anything at all)!" We said, "O Fire! Be thou cool, and (a means of) safety for Abraham!" Then they sought a stratagem against him: but We made them the ones that lost most! But We delivered him and (his nephew) Lut (and directed them) to the land which We have blessed for the nations. And We bestowed on him Isaac and, as an additional gift, (a grandson), Jacob, and We made righteous men of every one (of them). And We made them leaders, guiding (men) by Our command, and We sent them inspiration to do good deeds, to establish regular prayers, and to practise regular charity; and they constantly served Us (and Us only). And to Lut, too, We gave judgment and knowledge, and We saved him from the town which practised abominations: truly they were a people given to

~~~~~

evil, a rebellious people. And We admitted him to Our mercy: for he was one of the righteous.

اُس سے بھی پہلے ہم نے ابراہیمؑ کو اُس کی ہوش مندی بخشی تھی اور ہم اُس کو خوب جانتے تھے۔ یاد کرو وہ موقع جب کہ اُس نے اپنے باپ اور اپنی قوم سے کہا تھا کہ "یہ مورتیں کیسی ہیں جن کے تم لوگ گرویدہ ہو رہے ہو؟" انہوں نے جواب دیا "ہم نے اپنے باپ دادا کو ان کی عبادت کرتے پایا ہے۔" اس نے کہا "تم بھی گمراہ ہو اور تمہارے باپ دادا بھی صریح گمراہی میں پڑے ہوئے تھے۔" انہوں نے کہا "کیا تو ہمارے سامنے اپنے اصلی خیالات پیش کر رہا ہے یا مذاق کرتا ہے۔" اُس نے جواب دیا "نہیں، بلکہ فی الواقع تمہارا رب وہی ہے جو زمین اور آسمانوں کا رب اور اُن کا پیدا کرنے والا ہے۔ اس پر میں تمہارے سامنے گواہی دیتا ہوں۔ اور خدا کی قسم میں تمہاری غیر موجودگی میں ضرور تمہارے بتوں کی خبر لوں گا۔" چنانچہ اس نے اُن کو ٹکڑے ٹکڑے کر دیا اور صرف ان کے بڑے کو چھوڑ دیا تاکہ شاید وہ اس کی طرف رجوع کریں۔ (انہوں نے آکر بتوں کا یہ حال دیکھا تو) کہنے لگے "ہمارے خداؤں کا یہ حال کس نے کر دیا؟ بڑا ہی کوئی ظالم تھا وہ۔ (بعض لوگ) بولے "ہم نے ایک نوجوان کو ان کا ذکر کرتے سنا تھا

جس کا نام ابراہیمؑ ہے۔ "انہوں نے کہا" تو پکڑ لاؤ اُسے سب کے سامنے تاکہ لوگ دیکھ لیں (اُس کی کیسی خبر لی جاتی ہے)۔" (ابراہیمؑ کے آنے پر) انہوں نے پوچھا "کیوں ابراہیمؑ، تو نے ہمارے خداؤں کے ساتھ یہ حرکت کی ہے؟" اُس نے جواب دیا "بلکہ یہ سب کچھ ان کے اس سردار نے کیا ہے، ان ہی سے پوچھ لو اگر یہ بولتے ہوں۔" یہ سُن کر وہ لوگ اپنے ضمیر کی طرف پلٹے اور (اپنے دلوں میں) کہنے لگے "واقعی تم خود ہی ظالم ہو۔" مگر پھر اُن کی مت پلٹ گئی اور بولے "تو جانتا ہے کہ یہ بولتے نہیں ہیں۔" ابراہیمؑ نے کہا "پھر کیا تم اللہ کو چھوڑ کر اُن چیزوں کو پوج رہے ہو جو نہ تمہیں نفع پہنچانے پر قادر ہیں نہ نقصان۔ تف ہے تم پر اور تمہارے ان معبودوں پر جن کی تم اللہ کو چھوڑ کر پوجا کر رہے ہو۔ کیا تم کچھ بھی عقل نہیں رکھتے؟" انہوں نے کہا "جلاؤ الو اس کو اور حمایت کرو اپنے خداؤں کی اگر تمہیں کچھ کرنا ہے۔" ہم نے کہا "اے آگ، ٹھنڈی ہو جا اور سلامتی بن جا ابراہیمؑ پر۔" وہ چاہتے تھے کہ ابراہیمؑ کے ساتھ بُرائی کریں۔ مگر ہم نے ان کو بُری طرح ناکام کر دیا۔ اور ہم اُسے اور لوطؑ کو بچا کر اُس سرزمین کی طرف نکال لے گئے جس میں ہم نے دنیا والوں کے لیے برکتیں رکھی ہیں۔ اور

ہم نے اسے اسحاقؑ عطا کیا اور یعقوبؑ اس پر مزید، اور ہر ایک کو صالح بنایا۔ اور ہم نے اُن کو امام بنادیا جو ہمارے حکم سے رہنمائی کرتے تھے۔ اور ہم نے انہیں وحی کے ذریعہ نیک کاموں کی اور نماز قائم کرنے اور زکوٰۃ دینے کی ہدایت کی، اور وہ ہمارے عبادت گزار تھے۔ اور لوطؑ کو ہم نے حکم اور علم بخشا اور اُسے اُس بستی سے بچا کر نکال دیا جو بدکاریاں کرتی تھی۔ درحقیقت وہ بڑی ہی بُری فاسق قوم تھی۔ اور لوطؑ کو ہم نے اپنی رحمت میں داخل کیا، وہ صالح لوگوں میں سے تھا۔

उससे भी पहले हमने इबराहीम को उसकी होशमन्दी बखशी थी और हम उसको ख़ूब जानते थे । याद करो वह मौका जबकि उसने अपने बाप और अपनी क्रौम से कहा था कि “ये मूर्तें कैसी हैं जिनके तुम लोग गिरवीदा हो रहे हो?” उन्होंने जवाब दिया, “ हमने अपने बाप-दादा को इनकी इबादत करते पाया है ।” उसने कहा, “तुम भी गुमराह हो और तुम्हारे बाप-दादा भी सरीह गुमराही में पड़े हुए थे ।” उन्होंने कहा, “क्या तू हमारे सामने अपने असली खयालात पेश कर रहा है या मज़ाक़ करता है ?” उसने जवाब दिया, “नहीं, बल्कि फ़िल-वाक़े तुम्हारा रब वही है जो ज़मीन और आसमानों का रब और उनका पैदा करनेवाला है । इसपर मैं तुम्हारे सामने गवाही देता हूँ । और खुदा की क़सम, मैं तुम्हारी ग़ैर-मौजूदगी में ज़रूर तुम्हारे बुतों की ख़बर लूँगा ।” चुनाँचे उसने उनको टुकड़े-टुकड़े कर दिया और सिर्फ़ उनके बड़े को छोड़ दिया, ताकि शायद वे उसकी तरफ़ रुजूअ करें । (उन्होंने आकर

~~~~~

बुतों का यह हाल देखा तो) कहने लगे, “हमारे खुदाओं का यह हाल किसने कर दिया? बड़ा ही कोई ज़ालिम था वह ।” (बाज़ लोग) बोले, “हमने एक नौजवान को इनका ज़िक्र करते सुना था जिसका नाम इबराहीम है ।” उन्होंने कहा, “तो पकड़ लाओ उसे सबके सामने ताकि लोग देख लें (उसकी कैसी ख़बर ली जाती है) ।” (इबराहीम के आगे पर) उन्होंने पुछा, “क्यों इबराहीम, तूने हमारे खुदाओं के साथ यह हरकत की है?” उसने जवाब दिया, “बल्कि यह सब कुछ इनके इस सरदार ने किया है, इन्हीं से पूछ लो अगर ये बोलते हों ।” ये सुनकर वे अपने ज़मीर की तरफ़ पलटे और (अपने दिलों में) कहने लगे, “वाकई तुम खुद ही ज़ालिम हो ।” मगर फिर उनकी मत पलट गई और बोले, “तू जानता है कि ये बोलते नहीं हैं ।” इबराहीम ने कहा, “फिर क्या तुम अल्लाह को छोड़कर उन चीज़ों को पूज रहे हो जो न तुम्हें नफ़ा पहुँचने पर कादिर हैं, न नुक़सान । तुफ़ है तुमपर और तुम्हारे इन माबूदों पर जिनकी तुम अल्लाह को छोड़कर पूजा कर रहे हो । क्या तुम कुछ अकल नहीं रखते?” उन्होंने कहा, “जला डालो इसको और हिमायत करो अपने खुदाओं की अगर तुम्हें कुछ करना है ।” हमने कहा, “ऐ आग, ठंडी हो जा और सलामती बन जा इबराहीम पर ।” वे चाहते थे कि इबराहीम के साथ बुराई करें । मगर हमने उनको बुरी तरह नाकाम कर दिया । और हम उसे और लूत को बचाकर उस सरज़मीन की तरफ़ निकाल ले गए जिसमें हमने दुनियावालों के लिए बरकतें रखी हैं । और हमने उसे इसहाक अता किया और याकूब इसपर मज़ीद, और हर एक को सालेह बनाया । और हमने उनको इमाम बना दिया जो हमारे हुक्म से रहनुमाई करते थे । और हमने उन्हें वहय के

~~~~~

~~~~~

ज़रीए नेक कामों की और नमाज़ कायम करने और ज़कात देने की हिदायत की, और वे हमारे इबादतगुज़ार थे | और लूत को हमने हुक्म और इल्म बख्शा और उसे उस बस्ती से बचाकर निकाल दिया जो बदकारियाँ करती थी – दर हकीकत वह बड़ी ही बुरी फ़ासिक कौम थी— और लूत को हमने अपनी रहमत में दाख़िल किया, वह सालेह लोगों में से था |

~~~~~